КОРВАТ Л. В.,
кандидат психологічних наук,
Київський національний
економічний університет
імені В. Гетьмана,
м. Київ

НАЙВАЖЛИВІШІ НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ У ПСИХОЛОГІЇ ЗА ОСТАННЄ ДЕСЯТИРІЧЧЯ

У статті розглядається питання про найсуттєвіші наукові здобутки в психології за останнє десятиріччя, зокрема, пов'язані з окремими сторонами прояву усвідомлення і мислення, відкриття дефолт системи головного мозку, колективних дій, соціальних підказок у сприйнятті партнерів по спілкуванню, розуміння намірів і дій інших, явища категоризації у немовлят, ролі наполегливості у мотивації досягнень тощо.

Ключові слова: *усвідомленість, дефолт система мозку, дворівневе мислення, здатність до передбачення, розуміння намірів і дій інших, роль соціальних підказок у сприйнятті партнерів по спілкуванню, роль наполегливості в мотивації досягнень, механізми категоризації у немовлят, динамічна модель колективних дій.*

В статье рассматривается вопрос о существенных научных достижениях в области психологии за последнее десятилетие, в частности, связанных с отдельными сторонами проявления осознанности и мышления, открытие дефолт системы головного мозга, коллективных действий, социальных подсказок, понимания намерений и действий других, явления категоризации у младенцев, роли настойчивости в мотивации достижений и другие.

Ключевые слова: *осознание, дефолт система мозга, двухуровневое мышление, способность к предвидению, понимания намерений и действий других, роль социальных подсказок в восприятии партнеров по общению, роль настойчивости в мотивации достижений, механизмы категоризации у младенцев, динамическая модель коллективных действий.*

The article deals with the most substantial scientific achievements in the field of psychology in the last decade, particularly associated with

УДК 159.9.(075) **© Корват Л. В ., 2013**

individual parties manifestation of awareness and thinking, opening a default mode network, collective action, social tips, understanding the intentions and actions of others, the phenomenon of categorization in infants, the role of persistence in motivation of achievement and etc.

Keywords: awareness, default mode network, two-level thinking, the ability to foresight, understanding intentions and actions of others, the role of social partners tips in the perception of the communication, the role of persistence in motivation of achievement, mechanisms of categorization in infants, dynamic model of collective action.

Актуальність проблеми. Якщо науковцю фізику, хіміку, біологу чи медику задати питання про найвизначніші наукові відкриття чи дослідження, що були здійснені в галузях наук, які вони представляють, то без сумніву отримаємо чітку відповідь. На жаль, психологія, як і багато інших гуманітарних наук, офіційно не входить до числа пріоритетних наукових напрямків, а тому відповідь на запитання про найважливіші здобутки у психологічній науці викликають труднощі. Кожного року в Україні з різних напрямків психології захищають не одну сотню кандидатських та десяток докторських дисертацій. Однак якщо запитати, а наскільки вагомими для психологічної науки є ці здобутки учених, відповідь у більшості випадків, мабуть, буде неоднозначною.

За ініціативи молодих російських учених-психологів зроблено спробу визначити, які найважливіші наукові дослідження в галузі психології, було здійснено в 2002-2012 роках [6]. Хоча не зовсім ясно, за якими критеріями визначалися й оцінювались роботи, що потрапили у коло названих, як обиралися експерти, однак такі дослідження є важливими, оскільки скеровують подальші наукові розвідки, окреслюють перспективні напрями.

Мета статті – розкрити зміст та охарактеризувати окремі дослідження в психології, які визнані як найбільш вагомі за останнє десятиріччя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Представлені роботи не подаються за рейтингом, а лише як такі, що відмічені як вагомі для психологічної науки.

Першою представимо роботу групи кембриджських дослідників на чолі з Адріаном Оуеном «Виявлення ознак свідомості у пацієнтів, що перебувають у вегетативному стані» [11], в якій продемонстровано можливість установлення комунікацій з пацієнтами, що перебувають у вегетативному стані і не проявляють жодних зовнішніх ознак свідомості та поведінки. Експеримент проводився з використанням магнітно-резонансної томографії (МРТ) упродовж 2005-2009 років, яким охоплено 54 хворих з важкими травмами головного мозку, з них – 23 хворих у «вегетативному стані» і 31 хворий – у стані мінімальної свідомості. Хворим давались завдання, зокрема, на виконання в уяві фізичних дій (гра в теніс), уявний рух у просторі, завдання, які вимагали відповіді «так» або «ні».

Під час експерименту було виявлено, що у хворих активізовувались ті ж ділянки головного мозку, що й у здорових учасників контрольної групи. Експеримент, викликав дискусії серед фахівців, що займаються проблемою свідомості, відкриваючи перед медиками нові перспективи, а психологів спонукаючи до перегляду уявлень про свідомість і її критерії.

Важливим для розуміння природи психіки є відкриття дефолт системи

мозку (ДСМ) (default mode network), про яке заявлено у 2001 році М. Рейчлом зі співавторами [3]. Незважаючи на прогрес у розумінні функціональної організації людського мозку, більшість досліджень проводиться у межах біхевіористської парадигми стимул-реакція – вивчення функцій людського мозку через реєстрацію активності мозку при пред'явленні стимулів або завдань, що дозволяє досліджувати структурну і функціональну основу процесів, що беруть участь у регуляції поведінки.

Більшість досліджень ДСМ виконано за допомогою методів позитронної емісійної томографії (ПЕТ) і функціональної магнітно-резонансної томографії (фМРТ), які дозволяють оцінювати рівень метаболічної активності у різних частинах мозку, використовуючи показники споживання глюкози або оксигенації крові у спокої та при виконанні завдань. Збільшення активності порівняно з фоновим інтерпретується як показник участі відповідних структур мозку при виконанні завдань. Однак, виявилося, що в деяких структурах при виконанні завдань рівень метаболізму не збільшується, а знижується. М. Рейчл і співавтори припустили, що ці структури беруть участь у розумових процесах, що протікають у спокої, коли мозок не переробляє інформацію, що надходить із зовні. При необхідності включення у діяльність активність цих структур знижується, причому ступінь зниження пропорційна складності завдання. На перший погляд ця концепція здається мало правдоподібною, та очевидно, що в періоди спокою люди можуть думати про дуже різні речі. Результатом цього має бути відсутність якогось набору структур мозку, що беруть участь у процесах спонтанної розумової діяльності. Проте, емпіричні дані показали, що, не зважаючи на подібну варіацію, структури, у яких при виконанні широкого кола завдань спостерігається деактивація, є постійними. Ця сталість змушує припустити, що спонтанні розумові процеси, мають спільну основу, що пов'язана з активністю структур мозку, які входять до ДСМ. Дані про деактивацію ДСМ при виконанні різноманітних завдань дозволяють визначити когнітивні процеси, в яких ДСМ не бере участь, але вони не дозволяють визначити, який розумовий процес переривається цими завданнями. Виявилося, що не на всі експериментальні завдання ДСМ відповідає деактивацією. Якщо досліджуваний згадує про важливі події свого життя, думає про майбутнє або розмірковує про стосунки з іншими людьми, то в структурах ДСМ спостерігається активація.

На основі цих даних Дж. Мітчел було висунуто гіпотезу, що однією з функцій ДСМ є соціальна свідомість, що мало вагомі підстави. Як ніякий інший біологічний вид, людина є соціальною істотою. Людський мозок розвивався завдяки таким соціальним чинникам, як мова і колективна діяльність. Підтримання стосунків з іншими людьми, схвалення-несхвалення з боку інших мають ключове значення для будь-якої людини. ДСМ знаходиться у реципрокних відношеннях з мозковими системами обробки інформації, збалансованість яких є необхідною для успішної орієнтації у середовищі, для своєчасного переключення з однієї активності на іншу, для вибору суттєвої для особистості інформації. Як надмірна, так і недостатня активність ДСМ супроводжуються порушенням поведінки. Недостатня активність ДСМ характерна особам з аутизмом, а надмірна – при шизофренії.

Ще однією важливою ідеєю визнана думка про дворівневе мислення («паралельна обробка»), суть якої полягає в тому, що наші сприйняття, мислення, пам'ять, настановлення реалізуються на двох рівнях: свідомому (усвідомлюваний шлях) і несвідомому (неусвідомлюваний шлях) [7]. Як пояснюють Денієл Канеман у книзі «Thinking Fast and Slow» та Девід Майерс у книзі «Intuition: Its Powers and

Perils» наше свідоме мислення прагне управляти нашим тілом. Значну частину інформації мозок переробляє на свідомому рівні, але водночас, велика кількість інформації обробляється мимовільно, поза межами свідомості. На кожному з цих рівнів обробка опирається на власні нейронні структури. Як результат, варто визнати, що ми знаємо більше, ніж думаємо, що ми знаємо. Доказами паралельної обробки є такі явища: 1) blindsight (сліпе бачення) – стан при якому людина з травмою головного мозку може реагувати на візуальні стимули, не усвідомлюючи їх; 2) явна (довільна) і неявна (автоматична) пам'ять. Спогади виникають через свідоме пригадування або без нього. У людей, що втратили здатність до утворення нових спогадів, можуть формуватися нові навички, наприклад, розв'язування головоломок, але при цьому людина не пам'ятає, що вона це вміє; 3) експліцитна й імпліцитна самооцінки; 4) явні (свідомі) і приховані (автоматизовані, мимовільні) атитюди; 5) центральний і периферійний шляхи переконань: перший – апелює до свідомості, другий – більш прихований і автоматизований; 6) головний і другорядний шляхи емоцій – сенсорні сигнали можуть спрямовуватися до кори мозку через таламус для аналізу і передачі на мигдалини, або безпосередньо на мигдалеподібне тіло через таламус для миттєвої емоційної реакції.

Очевидно, у людей є два типи мислення: контрольоване свідомістю і сконцентроване на найважливіших, складних і нових проблемах і несвідоме, спрямоване на рутину. Контрольоване мислення, ймовірно, встановлює цілі й пріоритети, в яких оперативна складова невелика. Таке делегування ресурсів дозволяє людині швидко й ефективно реагувати на різні ситуації.

Наступною відмітимо роботу Дерила Бема з Корнельского університету «Людина здатна заглянути в майбутнє?» [9]. Хоча процедура і результати експериментів Бема не беззаперечні, йому вдалося стимулювати дискусію навколо питання про здатність людини до передбачення.

Д. Бем поставив дев'ять оригінальних експериментів за участю більше тисячі студентів. Наприклад, на один із двох комп'ютерних монітори, прихованих за ширмами, виводилося зображення еротичного характеру. Студентам необхідно було вгадати, на який саме. Досліджувані знаходили необхідний монітор дещо частіше, аніж могло бути, якби їх вибір був випадковим. Важливо, що рішення, на який з моніторів вивести зображення, несподіваним чином робив комп'ютер, при цьому не до того, а після того, як досліджуваний здійснював свій вибір. Бем проводив дослідження упродовж кількох років, аби виключити вірогідність статистичної погрішності. Якби збіги були випадковими, то експерименти, що повторювалися раз за разом, дали б результат 50 на 50. У дослідженні вийшло 53.1 до 46.9. Тобто 53.1% співпадінь указують на існування феномена яснобачення чи передбачення.

Ще одним важливим досягненням психології визнано дослідження М. Томаселло і його групи в галузі порівняльної психології розвитку (developmental and comparative psychology) [8]. Було проведено порівняльні експерименти, в яких вивчалося розуміння намірів і дій інших мавпами і людьми (мавпенятами і дітьми), їх готовність-неготовність до кооперації.

Виявилося, що уміння орієнтуватися у фізичному світі у мавпенят і дітей знаходяться приблизно на однаковому рівні до двох років. Однак, діти дуже швидко, ще до двох років, починають перевершувати мавпенят у соціальному пізнанні, розумінні намірів іншого і готовності кооперуватися. До такого висновку М. Томаселло прийшов шляхом таких експериментів. Дослідник кладе на середину невеликого килимка іграшку, потім дає край килимка дитині в руки, а за протилежні – береться сам. Обидва сидять на підлозі.

Експериментатор починає трусити свій край килимка, іграшка починає підскакувати. Дитина, наслідуючи, починає робити те ж саме зі свого боку, причому синхронно з дорослим, і так вони підкидають іграшку, й дитині це дуже подобається. Коли дорослий випускає свій край, дитина встає, підходить до нього, вкладає іграшку в руку, показує на килимок (продовжуємо, мовляв). В аналогічному експерименті мавпеня того ж віку розуміє, що з ним хочуть пограти, але привабливості в синхронній кооперативній діяльності не знаходить. Воно кидає вкладений йому в руки край килимка, завалюється на спину, посміхається, підставляє пузо.

Підкреслимо, вищі мавпи, як і люди, дуже непогано розуміють чужі наміри – і дружні, і ворожі. Томаселло зняв відео, де експериментатор ніби намагається просунути цукерку через вузьку щілину в клітку шимпанзе, але весь час її впускає. В одному випадку він діє так, ніби дуже старається, але в нього не виходить. Він старанно доносить цукерку майже до самого отвору, починає пропихати, але впускає, висловлюючи мімікою і зітханнями розчарування, і починає спочатку. Під час усіх цих спроб мавпа не відходить від отвору, витягує губи, намагаючись перехопити падаючу цукерку, гірко зітхає при падіннях і співпереживає. У другому випадку експериментатор фізично виробляє ті ж самі дії руками, але мімікою показує, що дражнить мавпу – підносить і знущально впускає. Мавпа дуже швидко йде у кут клітки і відвертається, ніби образилася.

Томаселло доводить, що розуміння чужих намірів, як і кооперація на полюванні (шимпанзе влаштовують групові полювання), обслуговує у мавп егоїстичні цілі (мавпа, що зловила здобич, ділиться вимушено і намагається цього уникнути). У людини ж розуміння намірів і дій, кооперація носять (не завжди, зрозуміло) менш егоїстичний та більш безкорисливий характер. Мавпи, як і багато інших стадних тварини, можуть діяти альтруїстично (наприклад, кидатися на хижака, жертвуючи собою). Томаселло говорить про безкорисливу, неегоїстичну кооперацію та готовність людини ділитися інформацією на відміну від мавп.

За останнє десятиліття істотно зріс інтерес до еволюційної психології, що пояснюється тим, що результати деяких досягнень, отримані в кінці XX століття, виявилися настільки вагомими, що вплинули на прагнення учених використовувати теоретичні уявлення еволюційної парадигми як основу для нових емпіричних досліджень. До найважливіших досягнень еволюційної психології, слід віднести результати досліджень адаптаційних психологічних механізмів, зокрема [5]:

1) дослідження S. Mineka і A. Ohman еволюційно-генетичних основ фобій (павуків, змій, висоти, води тощо). Виявлено, що інтенсивність цих страхів у людини істотно вища, ніж наприклад, фобій закритого простору чи пересуванням літаком. Як пояснюють учені, наявність певної генетичної програми, яка «запускає» ці страхи є результатом тривалого процесу еволюції і специфічної адаптації, що дозволяє людині виживати у ситуаціях небезпеки, передбачати і уникати її, адже змії, павуки, висота або водойми становлять небезпеку для людини, яка пов'язана з ризиком, загрозою для життя і викликає глибинні, еволюційно зумовлені страхи, що обмежують поведінку людини і дозволяють уникати ці ситуації, залишаючись неушкодженим.

2) дослідження H. Takahashi і його колег щодо особливостей шлюбної поведінки людини, стратегій залицяння, а також статевих та індивідуальних відмінностей ревнощів. За допомогою технології МРТ реєструвалися дані про активацію певних нейронів у чоловіків, які підозрювали свою партнерку в сексуальній невірності. Також реєструвалися дані про активацію нейронів у жінок з високим рівнем ревнощів, у разі якщо її партнер

«емоційно прив'язувався» до іншої жінки, в сексуальному плані залишаючись вірним. При цьому поведінкові прояви ревнощів (спалахи гніву, образи, з'ясування стосунків тощо) розглядалися як специфічні адаптації, що обмежують свободу партнера, що призводить до уникання випадкових зв'язків і контактів з представниками протилежної статі. Було показано, що ревнощі є адаптаційним психологічним механізмом, що служить пристосуванню партнерів один до одного (за рахунок обмежень контактів), зумовлюючи довгострокові стосунки, які в свою чергу, дозволяють виховувати спільних дітей, інвестувати їх розвиток і забезпечувати виживання «своїх генів».

Варто підкреслити, що у межах еволюційної психології проводиться багато досліджень, зокрема, спрямованих на вивчення адаптаційних механізмів, що має не просто академічний інтерес, але дозволяє розширити уявлення про роль еволюційних детермінант соціальної поведінки людини.

Дослідженням, що увійшло в десятку важливих, є експерименти Г. Куна і М. Ленда про роль соціальних підказок у зоровому сприйнятті партнерів по комунікації, щодо об'єктів, на які спрямовано їх увагу, в яких виявлено, що соціальні підказки є важливим джерелом інформації, що забезпечують розуміння загального контексту комунікації, а найсильнішою соціальною підказкою є напрям погляду співрозмовника [10]. Кун і Ленд показали, що соціальні підказки не тільки спрямовують увагу, але й здатні обманювати зорове сприйняття. Погляд іншої людини у конкретну точку, змушує за певних умов бачити неіснуючий предмет.

Для досліду вчені створили два відеоролики, в яких фокусник двічі підкидав у повітря кульку і ловив її. На третій раз він імітував «кидок» рукою, але кульку не кидав. Глядачі мали побачити, як на третій раз кулька підлітає в повітря і зникає, так і не впавши назад у руку. Різниця між роликами полягала у тому, куди дивився фокусник під час третього кидка. У першому ролику фокусник, імітувавши кидок, направляв погляд догори, неначе стежив за кулькою, що летить. У другому ролику під час третього кидка фокусник дивився на руку, в якій кулька залишалася. Після перегляду першого ролика 68% випробовуваних повідомили, що бачили, як кулька зникла у повітрі. Після перегляду другого ролика про ілюзію повідомили 32%, що теж є значним відсотком людей, яким для виникнення ілюзії досить перцептивного настановлення, сформованого лише двома кидками. Результати показують, що соціальна підказка через напрям погляду є сильним доповненням до перцептивного настановлення, яке збільшує ймовірність ілюзії.

Кун і Ленд реєстрували рухи очей при перегляді роликів і визначили три інформативні зони фіксацій: рука, голова і зона над головою (верхня точка траєкторії руху). Під час двох перших реальних кидків погляд фіксувався спочатку на руці фокусника, потім – на обличчі, знову на руці та над головою. Під час фальшивого кидка розподіл фіксацій був таким же, але в кінці погляд зупинявся не вище голови, а на самій голові – приблизно на цьому рівні досліджувані, як правило, «бачили» зникання. Важливо, що більшість досліджуваних запевняли, що весь час стежили тільки за кулькою. Отже, окорухова система менше піддається обману, ніж свідомість. Якщо свідомість відтворює наші очікування, то рухи очей відповідають на реальні стимули.

Ще одним значущим науковим здобутком останнього десятиріччя є дослідження А. Даквортс [2], які присвячені завзятості і наполегливості. Запропоновано нове поняття «grit», що втілює такі особистісно-мотиваційні якості, які є вкрай необхідними для досягнення успішних результатів у різних видах діяльності (навчальній, професійній, спортивній тощо). Впровадження цього поняття є успішним завершенням пошуків, які велися в меж-

ах проблематики мотивації досягнень. Дослідження Даквортс дають відповідь на запитання щодо найбільш істотних (некогнітивних) предикторів людських досягнень, вказуючи, що «твердість характеру» вносить суттєвий вклад і навіть перевищує внесок інтелекту в успішність діяльності, зокрема, різного роду академічних досягнень студентів престижних університетів, школярів переможців національних олімпіад. Вони також дають переконливу відповідь на питання, чому одні індивіди виявляються більш успішними, ніж інші, за умов однакового рівня інтелектуального потенціалу. Важливо, що розроблено компактну методику для діагностики цієї якості, яка показала хороші психометричні показники та здатність прогнозувати різного роду академічні та інші змінні в американській і російській вибірках.

Заслуговує уваги, як вагомий науковий здобуток, робота Деніс Марешел і Марка Джонсона «The «what» and «where» of object representations in infancy» (2003), присвячена дослідженню ранніх механізмів категоризації [4]. Автори розглядають феномен так званої індивідуації об'єктів, який полягає в тому, що якщо немовлята кілька разів бачать якийсь об'єкт, а потім цей об'єкт тимчасово зникає, то вони довше розглядають цей об'єкт, коли він знову з'являється, але деякі його властивості змінюються. Те, що діти дивуються змінам, що відбуваються з об'єктом, говорить про те, що вони мають стійку репрезентацію, яка дозволяє їм оцінювати нову інформацію про об'єкт в умовах, коли його сприйняття ускладнено. Різні дослідження показують, що немовлята здатні запам'ятовувати зміни кольору, форми, розміру, траєкторії руху і кількість об'єктів. У той же час є протилежні дані, що немовлятам набагато важче використовувати об'єктні ознаки, ніж просторово-часові.

Вчені висувають припущення, що ці протиріччя можна пояснити особливостями роботи вентральної і дорсальної систем візуального сприйняття. Дорсальна система обробляє інформацію про розташування об'єкта у просторі, тимчасові характеристики і використовує її для управління діями з об'єктом (наприклад, інформація про розмір об'єкта, його рух або форму, що може допомогти для його хватання). Вентральна система пов'язана з процесом ідентифікації об'єкта за зовнішніми характеристиками (наприклад, інформація про ознаки особи, що дозволяє ідентифікувати людину). На думку авторів, відмінності в репрезентації об'єктів немовлятами пояснюються тим, що на ранніх стадіях розвитку немовлята мають складності з інтеграцією інформації, отриманої від обох систем, але можуть обробляти інформацію, отриману окремо від кожної системи.

Дане дослідження дозволило прибрати протиріччя у вивченні вікових основ категоризації. Тобто виходить, що вже від народження успішно функціонують дві потужні системи подання подій і об'єктів навколишнього світу. Ці дані у найближчі роки спрямовуватимуть дослідників на пошуки механізмів координації кількох систем презентації. Більш того, як показало дослідження, робота дорсальної системи запускається не тільки діями з предметами, але й спостереженнями за такими діями (вже у 4 місяці ще до того, як немовлята можуть самостійно брати предмети). Цей факт також стимулював безліч експериментів щодо вивчення ранніх механізмів навчання.

Найбільш значущим здобутком у соціальній психології визнано динамічну модель колективних дій, розроблену голландським психологом М. ван Сомереном і колегами [1], як спробу пояснити масові явища, а ще більше прогнозувати їх розвиток. У 2004 році автори запропонували модель предикторів колективних дій, а пізніше – доопрацьовані моделі. Кожна оновлена модель характеризувалася ускладненням уявлень про предиктори колективних дій, появою нових та описом їх

зв'язків і, найважливіше, включенням у модель динамічного компонента. Компонентами динамічної моделі є оцінка стану групи по відношенню до інших груп, рівень ідентифікації з групою, оцінка індивідуальних вигод і втрат, набір наявних у індивіда емоційних та інструментальних копінг-стратегій, сприйняття аутгрупи як зовнішнього «ворога», відповідального за поточне положення інгрупи, групові емоції (наприклад, гнів), сприйняття ефективності групи, готовність до колективних дій та самі колективні дії, які реалізуються через різне поєднання вказаних компонентів. Сам факт здійснення колективних дій може призвести до зміни чи коригування наявних компонентів, що робить дану модель динамічною і є реальним інструментом, що дозволить дослідникам просунутися у вивченні колективних дій.

Висновки. Проведений огляд досліджень свідчить, що сучасний етап розвитку психології характеризується певними особливостями, зокрема, увагою до виявлення взаємозв'язку між функціонуванням головного мозку та різноманітними психічними проявами. Успішність цих досліджень забезпечується використанням високотехнологічної апаратури. Майже всі зазначені роботи мають експериментальний характер, у яких нестандартно постановлені досліди дозволили отримати нові та цікаві результати. Саме такі оригінальні дослідження призводять до змін психології та окреслюють перспективні напрямки майбутніх досліджень. Їх узагальнення здійснює скеровуючу функцію та визначає основні перспективи розвитку сучасної психології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. *Агадуллина Е. Исследования коллективных действий [Электронный ресурс] / Елена Агадуллина. – Режим доступа: http:// psyresearchdigest.blogspot.ru/2012/12/issledovaniya-kollektivnykh-dejstvij.html*
2. *Гордеева Т. Упорство и настойчивость как важнейший предиктор достижений [Электронный ресурс] / Тамара Гордеева. – Режим доступа: http://psyresearchdigest.blogspot.ru/2012/12/uporstvo-i-nastojchivost-kak-vazhnejshij-prediktor-dostizhenij.html*
3. *Князев Г. Открытие дефолт системы мозга [Электронный ресурс] / Геннадий Князев. – Режим доступа: http://psyresearchdigest.blogspot.ru /2012/12/otkrytie-defolt-sistemy-mozga.html*
4. *Котов А. Исследования механизмов категоризации у младенцев [Электронный ресурс] / Алексей Котов. – Режим доступа: http:// psyresearchdigest.blogspot.ru/2012/12/issledovaniya-mekhanizmov-kategorizatsii-u-mladentsev.html*
5. *Кочетова Т. Прогресс в изучении адаптационных психологических механизмов [Электронный ресурс] / Татьяна Кочетова. – Режим доступа: http://psyresearchdigest.blogspot.ru/2012/12/progress-v-izuchenii-adaptatsionnykh-psikhologicheskikh-mekhanizmov.html*
6. *Ловаков А. Самые важные научные исследования последнего десятилетия. Мнение экспертов [Электронный ресурс] / Андрей Ловаков. – Режим доступа: http://psyresearchdigest.blogspot.com/2012/12/most-important-research.html*
7. *Майерс Д. Двухуровневое мышление («параллельная обработка») [Электронный ресурс] / Дэвид Майерс. – Режим доступа: http:// psyresearchdigest.blogspot.ru/2012/12/the-two-track-mind.html*

8. *Поддьяков А. Сравнительные исследования понимания намерений и действий других [Электронный ресурс] / Александр Поддьяков. – Режим доступа: http:// psyresearchdigest.blogspot.ru/2012/12/sravnitelnye-issledovaniya-ponimaniya-namerenij-i-dejstvij-drugikh.html*
9. *Степанов С. Человек способен «заглянуть в будущее»? [Электронный ресурс] / Сергей Степанов. – Режим доступа: http:// psyresearchdigest.blogspot.ru/2012/12/chelovek-sposoben-zaglyanut-v-budushhee.html*
10. *Уточкин И. Роль социальных подсказок в зрительном восприятии [Электронный ресурс] / Игорь Уточкин. – Режим доступа: http:// psyresearchdigest.blogspot.ru/2012/12/rol-sotsialnykh-podskazok-v-zritelnom -vospriyatii.html*
11. *Фаликман М. Обнаружение признаков сознания у пациентов в вегетативном состоянии [Электронный ресурс] / Мария Фаликман. – Режим доступа: http://psyresearchdigest.blogspot.ru/2012/12/detecting-awareness-in-the-vegetative-state.html*